

KNIVMAKARE, ÄR DU RÄDD OM DIG?

Hur skriver man bäst en artikel om möjliga hälsorisker som man utsätter sig för som knivmakare och behovet av att skydda sig så att man i vart fall inte i onödan utsätter sig för dessa risker? Vi har en hobby som ger oss så mycket glädje, utveckling, tillfredsställelse och väldigt mycket tidsfördriv. Att då börja på att gå igenom otrevliga konsekvenser av felaktig hantering eller nonchalans gör att man lätt känner sig som en riktigt simpel glädjedödare. Men jag försöker här se som min uppgift att peka på vad som kan ske om man inte umgås på rätt sätt med t.ex. material eller kemikalier. En del självdisciplin behövs och i slutändan är det naturligtvis var och en av oss som själv bestämmer hur man vill jobba. Men det vore tragiskt om det skulle vara okunnighet som gör att ett antal av oss får hälsoproblem – och jag tycker att vi alla har ett ansvar att sprida kunskap på det här området. I det följande kommer jag framförallt att beröra hantering av skaftämnen och limmer och hur man bör skydda sig. I det första fallet finns det ett närmast oändligt antal varianter, i det senare ett fåtal standardprodukter.

TEXT OCH FOTO LARS BILLSTRÖM

När det gäller träslag så är det ju framförallt vid slipning eller liknande bearbetning som risker uppstår, eftersom det med slipdammet transporteras ämnen som kan vara irriterande eller allergiframkallande. Vissa träslag innehåller till exempel kemiska ämnen som har till uppgift att avskräcka skadedjur eller stå emot röta och man kan ju bara dra paralleller till insekts- och rötskyddsmedel för att inse att det inte något man vill inhalera. (Sedan finns det ju också direkt giftiga träslag och även om man inte ser det som troligt att någon knivmakare skulle sitta och suga på ett skaft i idegran eller gullregn, så bör man ju vara klar över att detta skulle vara dödligt för ett spädbarn eller en hund).

Nonwovenmask räcker inte i knivmakarsammanhang.

hosta, utslag eller klåda. Symptom som går över och inte behöver återkomma. **ALLERGIFRAMKALLANDE REAKTION**, där vissa träslag kan göra oss mer och mer känsliga för varje upprepad kontakt, tills man helt plötsligt går över ett tröskelvärde och har skaffat sig en livslång och oåterkallelig allergi, som till exempel kan yttra sig som kraftig förkylning, klåda, utslag eller andningsbesvär när man på nytt exponeras för materialet.

CANCERFRAMKALLANDE, (näs/svalgscancer –NPC- vilket lyckligtvis är mycket sällsynt, ett fåtal fall per 10 000 högexponerade personer)

Framförallt i USA och Storbritannien, där man har stor erfarenhet av träsvavning med såväl inhemska som exotiska träslag, har man gjort studier och uppföljningar av hälsoeffekter hos många utländska träslag.

Några arter som jag stött på i knivmakarsammanhang ligger i värstingklassen beroende på att de innehåller olika slag av allergener:

Cocobolo, rosewood, palisander/jakaranda, tulipwood, african blackwood, ebenholz, lacewood, bocote, purpleheart, thuja burl, valnöt, olivträ, idegran.

Några svenska träslag återfinns i mellanklassen:

Lönn, bok, säl, gullregn, björk.

Många känner säkert till att det brukar framhållas att

Den här unga fotomodellens lungor är ljusröda och friska. Hur en mogen knivmakares lungor ser ut vill du inte veta...

björk är det träslag som förorsakar flest trädammsallergier i Sverige. Det beror i och för sig inte på att björk är särskilt elak, men att det är så oerhört vanligt i träslöjd av olika slag

Den som vill fördjupa sig i ämnet rekommenderar jag att gå in på t.ex. The Wood Database, avsnittet Safety and Health, som har karakteristika för ett mycket stort antal träslag från hela världen.

Nu frågar sig kanske alla våra hornslojdare vad som gäller för deras favoritmaterial? Det finns dessvärre inte så mycket medicinsk forskning att tillgå beträffande hornbygg. Men de flesta är överens om att de allra finaste kalk- och fosforpartiklarna som frigörs har en förmåga att becka igen de cirka 700 miljoner lungblåsor som vi är beroende av för att ha fullgoda andningsfunktioner. Det kanske inte var någon tillfällighet att man förr i tiden kokade lim av horn och klövar? Vissa hävdar till och med att dammet kan var likvärdigt med asbest vad gäller riskbild, eftersom små

kalkpartiklar kan bilda nålliknande formationer.

I dag används ju stabiliserade skaftmaterial i stor utsträckning, där man med hjälp av olika kemiska lösningar förstärker trämaterial som till exempel på grund av röta fått vackra mönstereffekter, men samtidigt försämrar vedstruktur. Riktigt porösa material kan efter behandlingen komma att innehålla stora mängder av tillsatsämnen och nästan upplevas som ett mellanting mellan trä och plast. Bindemedlen som man stöter på kan vara till exempel epoxi, polyuretan eller pentakryl. På senare år har kaktusjuice kommit att bli populärt både för användning i industriell skala och för hemma- i-garaget-användning, det senare på grund av att det är relativt enkelt och billigt att skaffa sig en basutrustning. Man kan på nätet läsa om hur det rekommenderas att använda gamla syltburkar som vacuumkärl. Jag hoppas bara att vi inte kommer att få läsa om incidenter på grund av imploderande burkar och liknande.

Lufsen blir full av mikroskopiskt damm när man som här kopplar bort utsuget. Se den disiga spegelbilden på knivmakaren i fönstret.

KAKTUSJUICE LÅTER JU SNÄLLT och vänligt, men skall inte förväxlas med de hälsodrycker med samma namn som säljs över stora delar av världen. Den produkt som används för stabilisering heter rent tekniskt metylmetaakrylat och på säkerhetsdatablad från US Labor Department kan man se att den har ungefär samma varningsföreskrifter som de andra tidigare nämnda, dvs för alla gäller att de "kan förorsaka irritation i ögon, andningsorgan och på hud. Kan framkalla allergi vid hudkontakt. Upprepad exponering kan framkalla allvarliga eksem hos känsliga individer. Använd kemiskt resistent handskar och skyddsglasögon"

Men detta gäller själva stabiliseringsprocessen. Ett problem som jag ser det är att det inte finns forskning som visar vad som eventuellt kan hända slutanvändaren, den som med gott humör maskinslipar och polerar sina stabiliserade skaftämnen. Allt oftare tycker jag mig stöta på frågor av typen "jag har just stabiliserat material och när jag börjat bearbeta dem så har jag drabbats av....." och svaren blir alltid att det kanske kan bero på kemikalierna, men att å andra sidan så är en del träslag allergena, så obehagen kan mycket väl komma från trämaterialiet. Det enda man möjligen kan vara helt säker på är att tillsats av kemikalier i varje fall inte tillför något positivt.

SÅ SLUTSATSEN BLIR att det finns nu antagligen ännu fler skäl att vara noga med att använda skyddsutrustning och vara försiktig med hur man arbetar i dammande miljöer. Och detta leder oss in på nästa avsnitt: Vilken utrustning

är att rekommendera?

Som inom de flesta områden så finns det ett spektrum från Trabant till Rolls Royce. Låt oss till att börja med slå fast att om du är ute efter skydd mot slipdamm, så kan du glömma de enkla vita non-wovenfiltren med litet gummiband. De kan möjligen stoppa "grövre" partiklar och tätar inte tillräckligt mot ansiktet. Minimum är en silikongummimask med utbytbart filter. De kostar en del, men de presterar. Man kan ha såväl partikelfilter som gasfilter (vid limning) och om man är lite bekväm av sig kan till och med båda sitta på plats samtidigt. En fördel med en sådan gummimask är dessutom att de inte immar igen eventuella glasögon.

Masken skall torkas av med fuktig trasa emellanåt (inte alkohol) och filtret skall naturligtvis kontrolleras då och då, det håller inte i evighet. Allra bäst är dessutom att vara slätrakad, men här kommer man ju in på andra preferenser.

Nästa steg är ►

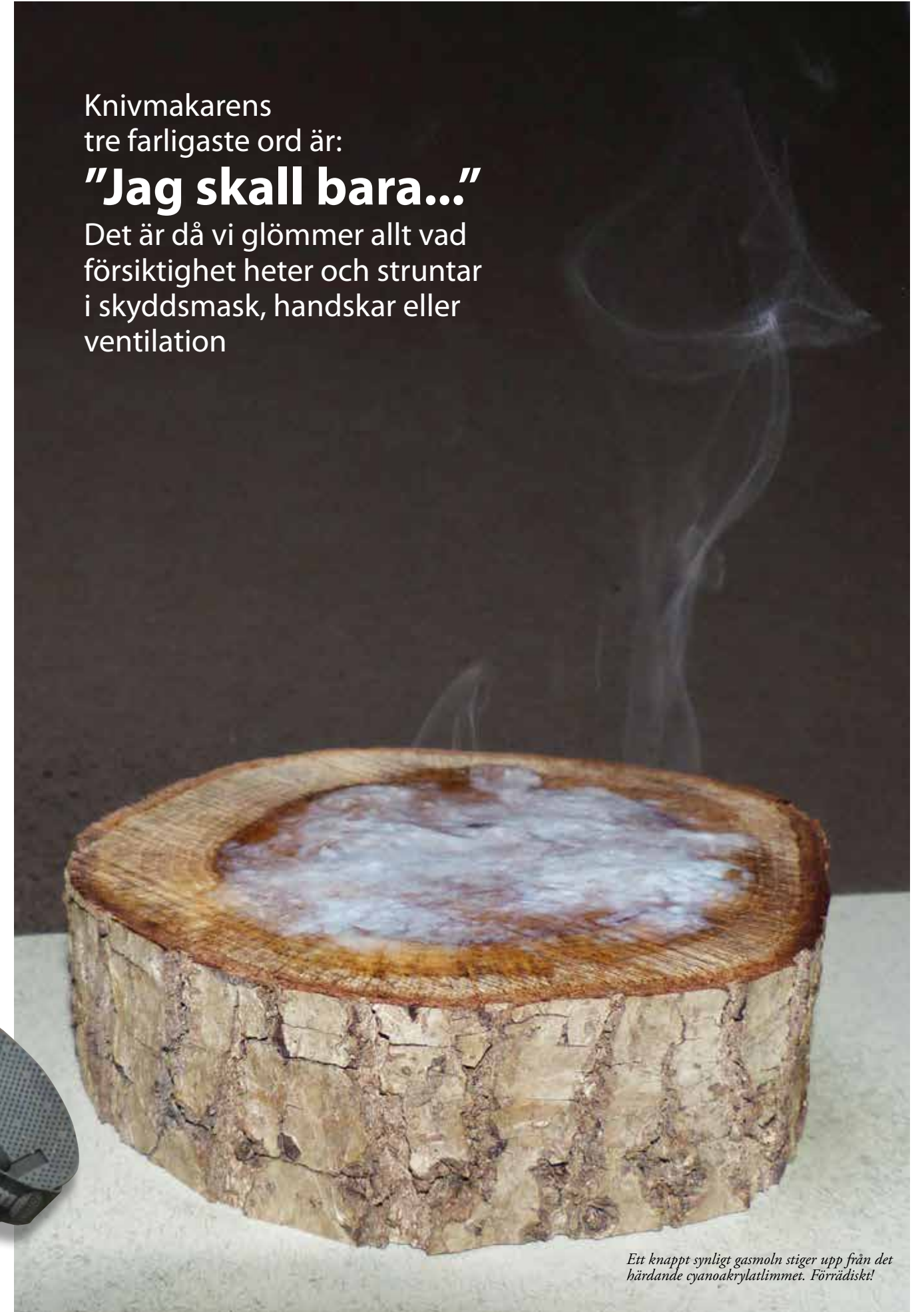

Den här typen av mask har helt annan skyddsfaktor.

Knivmakarens tre farligaste ord är:

"Jag skall bara..."

Det är då vi glömmar allt vad försiktighet heter och struntar i skyddsmask, handskar eller ventilation

Ett knappt synligt gasmoln stiger upp från det härdande cyanoakrylatlimmet. Förrädisk!

Snakewood – makalöst vackert, men hur bra är det för hälsan?

en friskluftsmask, där luft konstant pumpas in och skapar ett lätt övertryck, som håller dammpartiklar borta. Mera avancerat, något mer bundet vid arbetsplatsen. Bara du själv kan avgöra vilken skyddsnivå som känns rätt.

Ventilationen av arbetslokalen är något som egentligen alla borde fundera kring och jag tänker då på en ventilation med filter, som blåser luften ut ur lokalen. Invändiga dammsugare eller luftrenare skapar dessvärre ofta en situation där de finaste partiklarna hålls svävande lång tid. Jag har läst om mätningar som visar att i en lokal av garagestorlek behöver man behålla masken på och ha utblåset igång en halv timme efter att sliparbetet avslutats, så lång tid tar det att tömma luften på de minsta och farligaste partiklarna. Och det är något som antagligen mycket få av oss är medvetna om.

Att dammsuga arbetsplatsen emellanåt är kanske för de flesta något självklart och naturligt. Där det finns synligt damm finns det troligen också osynliga småpartiklar. Det betyder också att vi bör vara försiktiga med spontanbesök av barn och barnbarn eller husdjur. Små lungor är känsliga lungor.

OM MAN VILL LÄSA extra mycket om ventilation och skyddsutrustning kan man till exempel gå in på billpentz.com Det är en man som fördjupat sig i ämnet, inte minst därför att han i sin egen slöjdarverksamhet drabbats av så allvarliga konsekvenser att det ledde till långvarig sjukhusvistelse och behov av extra syretillförsel resten av livet. Han förespråkar bland annat att man skall ha utedörren öppen i arbetslokalen och en kraftig fläkt i tilluftsventil eller fönster så att man blåser ut förorenad luft så snabbt som möjligt. Det kan ju i alla fall vara värt att pröva under en del månader på året.

Slutligen några ord om de limmer vi använder oss av i vårt hantverk. Vi har ju många behov av att få olika material att hänga ihop och de flesta av oss är väl flitiga användare av såväl klassiskt trälim, kontaktlim, polyuretanlim och naturligtvis tvåkomponents epoxilim och cyanoakrylatlim ("blyxtlim, sekundlim")

De två sistnämnda är väl de som vållar mest problem rent hälsomässigt. Hur många av oss använder egentligen vår filtermask när vi epoxilimmar? Skall man vara rädd om sig bör man faktiskt vara lika omtänksam vad gäller gaser från lim som slipdamm från trä. Både epoxi och cyanoakrylat är rejält irriterande och allergiframkallande och även om vi inte tycker att epoxi luktar lika starkt som härdande blyxtlim så är det en bedräglig skillnad. I Arbetsmiljöverkets lilla skrift "Jobba rätt med epoxi" visas en bild på rekommenderad

personlig skyddsutrustning vid yrkesmässig hantering av epoxi, med heltäckande skyddsdräkt, dubbla handskar, andningsskydd m.m. Det kan ge en viss känsla för att det handlar om ganska potenta kemikalier vi hanterar i vår hobbyverksamhet, lyckligtvis i mycket små doser. Men varför slarva? Visste du till exempel att epoxilim inte är genomhärdat förrän efter

en vecka och att det under hela härdningstiden avger elaka gaser vid slipning? Visst brukar du alltid slipa 24-timmars epoxi dagen efter limningen? Nä, ventilation och gasmask på i fortsättningen, det vore väl synd om du en vacker dag inte kunde använda epoxilim mera?

Cyanoakrylatet är så tillvida ärligare, det ger vid härdning ifrån sig så starkt luktande gaser att man nog instinktivt ser till att öppna fönster etcetera.

KÄNNS DET HÄR AVSKRÄCKANDE och otrevligt? Låt mig då avsluta med något åtminstone delvis positivt. Allergier är nämligen något märkligt och därmed oberäkneligt. Medicinsk forskning visar att "bara" 2-5 procent av dem som exponeras för elakt damm eller gaser kommer att påverkas. Resten biter det helt enkelt inte på och de flesta av oss kommer därför inte att märka något speciellt även om vi slarvar. Och det är väl det som gör att vi alla känner mängder av människor som slarvat som vi själva och de är

ju lika friska som du själv. Men så är det ju förstås detta med att din kropp kanske håller på och närmar sig ditt kritiska tröskelvärde utan att du märker något och det är först när du märker något som du vet. För sent. Och oåterkalleligt.

Så varför chansa? Som en amerikansk hornsvarvare formulerade det: "Jag anser att du har din fulla rätt att spela rysk roulette – låt mig bara påpeka att ju färre kulor du stoppar in i cylindern, desto större chans har du att gå vidare till andra rondan".

PERSONLIGA ERFARENHETER: Som varm anhängare av grävande, undersökande journalistik har jag naturligtvis velat sätta mig in i det här området ordentlig. Jag har därför i forskningssyfte skaffat mig en höggradig träallergi och utsatt mig för gasutveckling från härdande cyanoakrylatlim.

Nej, det där är inte sant. Jag har i stället genom stor okunighet och brutalt lättsinne fått lära mig den hårda vägen vad som händer om man inte hanterar risker. För ett antal år sedan höll jag på med mitt knivmakeri i ett oventilerat litet rum i bakre delen av garaget. Jag skulle göra en kniv med skaft och slida i snakewood och maskinslipade naturligtvis, fort skulle det gå. Fick avbryta för en förkylning som varade en vecka. Och då talar vi inte om vanlig liten snuva, vi talar megaförkylning. Nåväl, den gick över och efter några veckor tog jag tag i slöjdandet igen. Ni kan redan gissa vad som hände. Efter tre omgångar och besök hos läkare, som trodde att det bara var nedsatt immunförsvar så började jag se ett mönster. Varje omgång kom dagen efter ett besök i verkstaden.

Obotligt nyfiken testade jag ytterligare en gång. Pang! Och sedan dess kan jag knappt ens tänka på snakewood utan att näsan börjar rinna. Och det gäller likartade träslag också, så spänningen är stor varje gång jag hittat en underbart vacker exotisk träbit.

Gaserfarenheten var mera av en tillfällighet. Jag höll nyligen på med en ytterst liten och snabb precisionslimning, så det var vid skrivbordet och flaskan på en tidning under. Flaskan välte i det mest kritiska läget då jag inte kunde avbryta utan var tvungen att sitta kvar i samma ställning, alltmedan limmet fortsatte att flöda. Och inte kunde jag öppna – det stängda - fönstret heller, för det var ju en halvmeter bort. Man kan säga att det var lätt jobbigt i ett par minuter. Men det blev bara fem dagar med hosta och snuva.

När jag nu ändå håller på med självutlämnande bekännelser: jag använde en trätandpetare för att applicera limmet. När flaskan välte lutade jag reflexmässigt på tandpetaren och märkte efter några sekunder att höger tumme- och pekfinger toppar satt ihop. Väldigt mycket ihop. Men det var ju inga problem, på bordet låg en skalpell som jag snabbt greppade med vänsterhanden, drog isär fingertopparna så att en liten pelare av lim syntes och snittade av. I det ögonblicket kände jag att det inte var en pelare av lim jag sett, utan en pelare av fingertoppar. Om någon vill ha en livfull beskrivning av hur det känns att gå omkring med isärnittade fingertoppar så kan jag berätta.

Knivbutiken i Vrå

Vrå 2 - 340 10 Lidhult - tfn 0706362301

Handgjorda knivblad - Fabriks knivblad - Skaftmaterial
Horn, Ben & Tand - Allt i Verktyg - Läder, Lim & Olja
Böcker & Vägledning - Spyderco, Lansky & Japanska Slipstenar

Handgjorda Knivar
Jaktknivar & Fällknivar
Fiskknivar & Svampknivar
Yxor & Verktyg till Pilflätning

Köksknivar
Kompasser & Luppar
Saxar & Pincetter
Allt till Rakning

www.thegoodstuffshop.se

t-shirt **brodyr** skjortor
kepsar **mössor**
arbetskläder handdukar
profilkläder **jackor** piké
pullover snygga kläder
slitstarkt bra pris mm

MEDLEMSKLÄDER?

Titta in på
www.aleniusinc.se
fliken Svensk kniv

Alenius Inc.

www.aleniusinc.se